

Onafhankelijkheid van het Sociaal en Cultureel Planbureau

De essentie van onafhankelijk onderzoek doen is dat onderzoekers ongehinderd hun resultaten kunnen opschrijven, dus geen last hebben van ongewenste beïnvloeding. Ongewenste beïnvloeding kan op twee niveaus plaatsvinden: departementen of politici kunnen druk uitoefenen op onderzoeksonderwerpen of -resultaten en/of medewerkers kunnen zich onder druk voelen staan van het management om werk af te leveren waar zij niet achter staan. Voor onafhankelijkheid en integriteit zijn de cultuur van de organisatie en de houding en het gedrag van het management van groot belang.

Of sprake is van beïnvloeding van een onderzoek is niet altijd meteen duidelijk. Het is evident als onderzoeksconclusies worden aangepast onder druk van politici of departementen. Maar de invloed van departementen of politici is soms subtieler. Bovendien geldt: we zijn onafhankelijk, maar niet doof voor nuttig commentaar.

Voor het verrichten van onafhankelijk onderzoek is het nodig dat de volgende drie dimensies in acht worden genomen¹:

1. Onafhankelijkheid in de positie (randvoorwaarden voor het verrichten van onafhankelijk onderzoek).
2. Onafhankelijkheid in de oordeelsvorming (de vereiste vaardigheden en houding om te komen tot een eigenstandig oordeel).
3. Onafhankelijkheid in de beeldvorming (het uitbrengen van het onderzoek op een manier die de kans vergroot dat de maatschappij het onderzoek ervaart als onafhankelijk).

---

¹ Onderzoeksraad voor de Veiligheid (2018) – Onafhankelijk onderzoek in het publiek belang.

Onafhankelijkheid in positie

Aanwijzingen voor de Planbureaus

De onafhankelijke positie van het SCP is vastgelegd in de 'Aanwijzingen voor de planbureaus'¹. Aanwijzingen 4 en 5 geven aan hoe de onafhankelijke positie wordt gewaarborgd.

- Een minister of staatssecretaris geeft het planbureau geen aanwijzingen over de door het planbureau te hanteren onderzoeksmethoden of over de inhoud van de rapportages van het planbureau.

Toelichting: Planbureaus hebben enerzijds een onafhankelijke wetenschappelijke positie en functioneren anderzijds als overheidsorganisatie. Planbureaus vallen onder het gezagsbereik en de verantwoordelijkheid van de eerst verantwoordelijke minister (voor het SCP is dat de minister van VWS). Dit betekent dat de eerst verantwoordelijke minister de beleidsmatige en beheersmatige (met name de financiële en personele aspecten) zeggenschap over de verantwoordelijkheid voor het planbureau heeft. Het is evenwel essentieel dat de planbureaus wetenschappelijk onafhankelijk kunnen functioneren.

- De minister van VWS voorziet, na overleg met de directeur van het SCP, in een uit onafhankelijke leden bestaande commissie die verantwoordelijk is voor:
  - a. het toezicht op de wetenschappelijke kwaliteit van het werk van het planbureau, waaronder in ieder geval de zorg voor periodieke visitaties wordt verstaan, en
  - b. het toezicht op de maatschappelijke relevantie van het werk van het planbureau.

Toelichting: Het is aan de minister van VWS zelf om te bepalen hoe deze begeleidingscommissie wordt in- en samengesteld. Vereist is echter wel, dat de commissie uit leden bestaat die niet ondergeschikt zijn aan de eerst verantwoordelijke minister of een andere belanghebbende minister. De commissie dient in ieder geval het wetenschappelijk niveau van het planbureau te bewaken. Dit wordt in ieder geval gedaan door periodiek (circa iedere 5 jaar) een visitatie te organiseren. Bij visitaties worden, al dan niet gelijktijdig, de wetenschappelijke kwaliteit alsmede de beleidsmatige en de maatschappelijke relevantie van de producten van het planbureau beoordeeld.

Financiële grondslag

Van de werkzaamheden die het SCP uitvoert is minimaal 80% begrotingsgefinancierd en maximaal 20% extern gefinancierd.

Toelichting: Als onderdeel van het ministerie van VWS ontvangt het SCP uit de departementale begroting jaarlijks een vast budget waarvan de omvang over een langere periode vrijwel constant wordt gehouden en dat niet gerelateerd is aan specifieke opdrachten. Uit dit begrotingsgefinancierde budget worden de verzoeken die afkomstig zijn van de departementen en de Staten-Generaal gefinancierd. Een zoveel mogelijk stabiele financieringsstructuur waarborgt wetenschappelijke onafhankelijkheid en continuïteit van productie van planbureaus.

Opstellen van het SCP-werkprogramma en hoe om te gaan met verzoeken voor onderzoek

De Aanwijzingen voor de Planbureaus geven ook aan hoe de onafhankelijkheid is geborgd bij het opstellen van het werkprogramma en hoe om te gaan met verzoeken voor onderzoek.

- De directeur van het SCP stemt de inhoud van het werkprogramma af met de Begeleidingscommissie, met de eerst verantwoordelijke minister en in voorkomend geval met andere belanghebbende ministers.
- De minister van VWS kan, voor zover redelijk, aangeven welke uit te voeren werkzaamheden de directeur van het planbureau in ieder geval in het werkprogramma opneemt.
- De directeur van het SCP stelt het werkprogramma jaarlijks vast, gehoord het gevoelen van de ministerraad.

Toelichting: Bovenstaande aanwijzing draagt bij aan het evenwicht tussen enerzijds de noodzakelijke inhoudelijke vrijheid van een planbureau en anderzijds de – voor de bruikbaarheid van de producten van het planbureau voor het beleid – noodzakelijke vraagsturing door de ministers.

---

¹ Staatscourant 2012 nr. 3200, 21 februari 2012.

Twee maal per jaar overlegt het SCP met de DG's van alle departementen om de kennisbehoeften van de departementen te polsen. Ook wordt met vele andere stakeholders in de samenleving gesproken om maatschappelijke ontwikkelingen en kennisbehoeften in kaart te brengen (dit is de 'antennefunctie' van het planbureau). De ideeën en inzichten die dit oplevert worden door het SCP gewogen ten opzichte van de meerjarige programmalijnen die het SCP heeft en, indien relevant, opgenomen in het werkprogramma.

Het SCP kan buiten het werkprogramma om verzoeken ontvangen waarin wordt gevraagd om werkzaamheden uit te voeren. Deze verzoeken kunnen in de eerste plaats afkomstig zijn van ministeries. Daarnaast kunnen de verzoeken afkomstig zijn van de Staten-Generaal. Verder kunnen verzoeken komen van sociale partners, zelfstandige bestuursorganen die programma's uitvoeren in het relevante vakgebied, internationale organisaties, politieke partijen, Kamerfracties en Europese instellingen.

Het planbureau accepteert een verzoek alleen voor zover:

- a. het verzoek niet strijdig is met het algemeen belang;
- b. het verzoek niet afkomstig is van een commerciële organisatie;
- c. het verzoek bijdraagt aan de versterking van de publieke taak van het planbureau;
- d. het om inhoudelijke redenen, zoals de beschikbaarheid van deskundigheid en databestanden, voor de hand ligt dat het planbureau het verzoek uitvoert;
- e. het planbureau met de verzoeker zodanige afspraken maakt, dat de inhoudelijke onafhankelijkheid van het planbureau is veiliggesteld, en
- f. openbaarmaking van het resultaat van het geaccepteerde verzoek is gegarandeerd, tenzij het een verzoek betreft dat vertrouwelijk van aard is.

Bij acceptatie van een verzoek houdt het SCP rekening met de beschikbare capaciteit. De directeur van het SCP en de minister van VWS stellen, zoals beschreven in de Aanwijzingen, een adequate afstemmingsprocedure op over het accepteren van verzoeken.

Vestigingslocatie

Het SCP is met de twee andere Planbureaus (CPB en PBL), de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) en de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (RLI) in een apart gebouw gevestigd aan de Bezuidenhoutseweg 30 in Den Haag. Deze bundeling van vijf onafhankelijke organisaties, los van beleid, kan bijdragen aan een onafhankelijke positie en uitstraling.

Onafhankelijkheid in oordeelsvorming

De toegang tot relevante informatiebronnen

Belangrijke informatiebronnen voor het SCP zijn de wetenschappelijke en overige vakliteratuur, de eigen via (bevolkings)onderzoek verzamelde gegevens en databestanden van het CBS. Het CBS biedt het SCP (en andere kennisinstututen) de mogelijkheid om zijn microdatabestanden te gebruiken in een beveiligde omgeving, waarin databestanden ook aan elkaar kunnen worden gekoppeld en het CBS zorgdraagt voor rechtmatig gebruik van de resultaten. Het SCP verkrijgt hiernaast data van internationale organisaties (zoals EU, OECD, ESS), zusterorganisaties en strategische partners in Nederland, of koopt data aan op de markt.

SCP-medewerkers worden gestimuleerd deel te nemen aan congressen, in wetenschappelijke tijdschriften te publiceren en discussies te voeren in seminars. Dit versterkt zowel de kwaliteit als de onafhankelijkheid van het werk.

Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit

In september 2018 is door de KNAW, NFU, NWO, TO2-federatie, Vereniging Hogescholen en de Vereniging van Universiteiten de nieuwe Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit gepubliceerd. Per 1 oktober 2018 vervangt die officieel de oude gedragscode uit 2004. Het SCP onderschrijft deze nieuwe gedragscode.

De nieuwe gedragscode beschrijft de principes van wetenschappelijke integriteit, normen voor goede onderzoekspraktijken, procedures voor het geval de normen niet worden nageleefd en de verantwoordelijkheden van instellingen.

Personeel

De directeur van het SCP wordt voor één periode van zeven jaar benoemd en valt onder de regelingen omtrent melden van nevenactiviteiten en financiële belangen e.d. van de topmanagementgroep van de Algemene Bestuursdienst.

Aan de voorkant wordt de kwaliteit van het SCP-onderzoek geborgd door een zorgvuldige screening bij de werving en selectie van nieuwe medewerkers. Het SCP hanteert hoge standaarden bij het aannemen van wetenschappelijk personeel, zoals de eis om gepromoveerd te zijn. De onafhankelijkheid en onpartijdigheid van het SCP en hoe daarbinnen te opereren met voldoende omgevingsbewustzijn zijn criteria in de selectieprocedure. Politieke affiliatie van medewerkers is geen probleem, maar moet wel expliciet worden gemeld bij de leidinggevende. Voor nevenwerkzaamheden heeft het SCP als intern beleid dat een medewerker de nevenwerkzaamheden die hij verricht of voornemens is te gaan verrichten en die de belangen van de dienst voor zover deze in verband staan met zijn functie vervulling kunnen raken, schriftelijk meldt bij zijn hoofd van dienst. Indien de toets geen problemen oplevert, geeft het hoofd van dienst schriftelijk toestemming voor het verrichten van de gemelde nevenwerkzaamheden. Alle correspondentie in dit kader wordt opgenomen in het P-dossier.

Kwaliteitsbewaking van het onderzoeksproces

Onderzoeksvoorstellen (projectplannen) worden besproken en goedgekeurd door de directie, gehoord hebbend het oordeel van de afdeling methodologie van het SCP. Als een onderzoeksproject in uitvoering wordt genomen, vindt de wetenschappelijke begeleiding plaats door een zogeheten leescommissie. Hierin hebben collega-SCP-onderzoekers, een methodoloog en in bijna alle gevallen ook een of meerdere externen (wetenschappers) zitting. De leescommissie brengt advies uit aan de directie; de directie beslist tenslotte of het onderzoeksrapport rijp is voor publicatie.

Omgaan met druk van buitenaf

In de loop van het onderzoeksproject wordt de voortgang soms, maar niet altijd, met de betrokken departementen besproken. Dat is belangrijk omdat het SCP op die manier gebruik kan maken van de expertise binnen de departementen die relevant kan zijn. De kern van onafhankelijke oordeelsvorming is dat onderzoekers hun eigen bevindingen opschrijven en weerstand kunnen bieden aan eventuele druk zaken aan te passen. Bij publicaties die het resultaat zijn van een wens van een departement zal het persbericht kort van tevoren ter kennisname aan het betrokken departement worden gestuurd.

Mochten onderzoekers druk ervaren van (ambtenaren van) een departement, dan moeten zij dit terstond melden aan hun leidinggevende. Zo nodig neemt de directie stappen richting het departement.

Moreel Beraad

Het SCP heeft in 2017 geëxperimenteerd met een zogeheten Moreel Beraad. Dit is een gesprek waarin de deelnemers gezamenlijk een ethische kwestie uit hun werk bespreken. Zij doen dit gestructureerd, aan de hand van een gespreksmethodiek, en met behulp van een gespreksleider. Dit instrument is goed bevallen om kwesties met betrekking tot integriteit en onafhankelijkheid te bespreken. Het SCP gaat in 2019 starten met het op regelmatige basis uitvoeren van een moreel beraad.

Onafhankelijkheid in beeldvorming

Het SCP beslist zelf over het moment en de wijze van publiceren

Alle SCP-publicaties zijn openbaar.

Het SCP heeft een communicatieafdeling en kiest zijn eigen timing en wijze waarop er gecommuniceerd wordt. Voor het moment van publiceren van onderzoeken op verzoek van

departementen, geldt de volgende (standaard)procedure: er wordt altijd gepubliceerd, uiterlijk twintig dagen nadat het SCP het onderzoek gereed acht.

Mochten departementen uitstel wensen, dan moeten zij een met redenen omkleed verzoek hiervoor indienen bij de directeur van het SCP. Verder geldt dat als iets lekt (eerder naar buiten komt), het SCP direct tot publicatie kan overgaan.

De definitieve versie van het persbericht bij een onderzoeksrapport (ook als het onderzoek betreft dat het SCP op eigen initiatief heeft uitgevoerd) wordt één week voor verschijning naar alle bewindslieden verzonden, ter informatie. Eventuele inhoudelijke opmerkingen van een betrokken departement, die de auteur wil overnemen, worden eerst afgestemd met de SCP-directie en de communicatieadviseur en evt. meegenomen in de versie die naar de pers en breed wordt verspreid. De auteur en de betrokken communicatieadviseur stellen een lijst van media, personen en organisaties op die het persbericht en/of een presentemplaar ontvangen (zo niet, dan wordt de standaard perslijst gebruikt). De pers ontvangt meestal 1 of 2 dagen voor het verschijnen van de publicatie onder embargo een digitaal persbericht met het rapport.

Gedragscode Integriteit Rijk

Het SCP is gebonden aan de Gedragscode Integriteit Rijk. Burgers moeten op de overheid kunnen vertrouwen. Burgers zijn in veel opzichten afhankelijk van de overheid. Bovendien kunnen overheidsbesluiten diep ingrijpen in het leven van burgers. Daarom moet de overheid integer zijn. Dat wil zeggen dat de overheid in haar functioneren eerlijk en betrouwbaar is, de burgers correct behandelt en respectvol bejegt. Ook de (onderzoeks)activiteiten van het SCP moeten aan deze principes voldoen.

De Gedragscode Integriteit Rijk geeft richtlijnen en normen voor onder meer goed werkgeverschap, onafhankelijkheid, onpartijdigheid, betrouwbaarheid, zorgvuldigheid, belangenverstrengeling, en omgaan met informatie. Deze gedragscode er voor iedereen die werkt voor het Rijk. Behalve rijksambtenaren zijn er ook andere mensen werkzaam voor de rijksoverheid, bijvoorbeeld als stagiair, als uitzendkracht of als extern ingehuurde opdrachtnemer die binnen een ambtelijke context werkzaamheden verricht. Ook voor hen geldt deze gedragscode.